

Den første kryssingen av Grønland: Fridtjof Nansen 1888

Av Nils U. Hagen

Fotos: Stein P. Aasheim

Prolog

Høsten 1887 kom en søknad på bordet til det akademiske kollegium ved Universitetet i Oslo, skrevet av den 26 år gamle konservator ved Bergen museum, Fridtjof Nansen. Søknaden ble innledet slik:

Det er min hensikt til sommeren at foretage en reise paa ski over Grønlands indlandsis fra østkysten til vestkysten.¹

Ingen falsk beskjedenhet, ingen tvil om egne krefter, rett på sak.

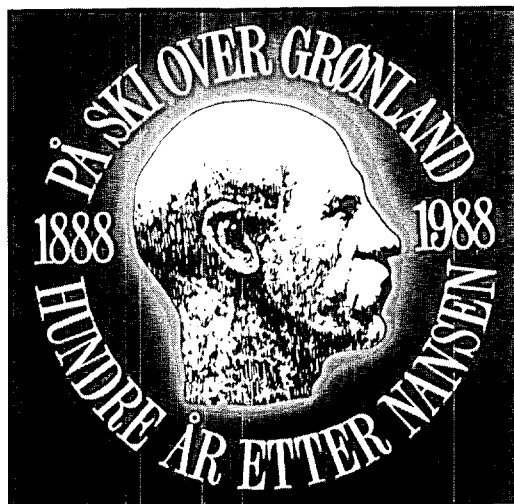
Nansen søkte universitetet om penge støtte til ferden. Han fikk ingenting. Men over Grønland kom han.

Hvordan kunne en ukjent konservator fra et land uten polare ekspedisjonstradisjoner få den ville ide å prøve noe intet menneske hadde klart, og attpå til gå til verket med den største tiltro til seier?

La oss nøste tråden fra begynnelsen.

Nansen og »Viking«

Fridtjof Nansen fikk sin første arktiske erfaring langs østkysten av Grønland om bord i selfangeren »Viking« i 1882,

en ferd som kom til å bestemme mangt og mye i livet hans, bare 21 år gammel. Universitetet ønsket å undersøke dyrelivet i Nordishavet, og så seg om etter en fagmann som var villig til å mønstre på en fangstskute. Fridtjof Nansen, zoologistudenten som hadde nyttet hver ledig stund i oppveksten til jakt og fiske, stod fram i det rette øyeblikk.

Ferden ble en skjellsettende utfordring for studenten i møte med dyreliv, temperaturforhold og havstrømmer som alt var nytt og utforsket, og jege-

Nansens leirplass i Umivik. (Bilde fra Nansens bok »Paa ski over Grønland«).

ren opplevde nervepirrende øyeblikk i jakt på sel og bjørn. Dagboka avslører at han mislikte å bli overgått i jakt! Det hele var rammet inn av et uendelig arktis hvor friluftsmannen Fridtjof Nansen mottok de sterkeste inntrykk.

Fra skuta fikk Nansen god anledning til å beskue den ukjente østkysten, og han forteller selv om dette første møtet:

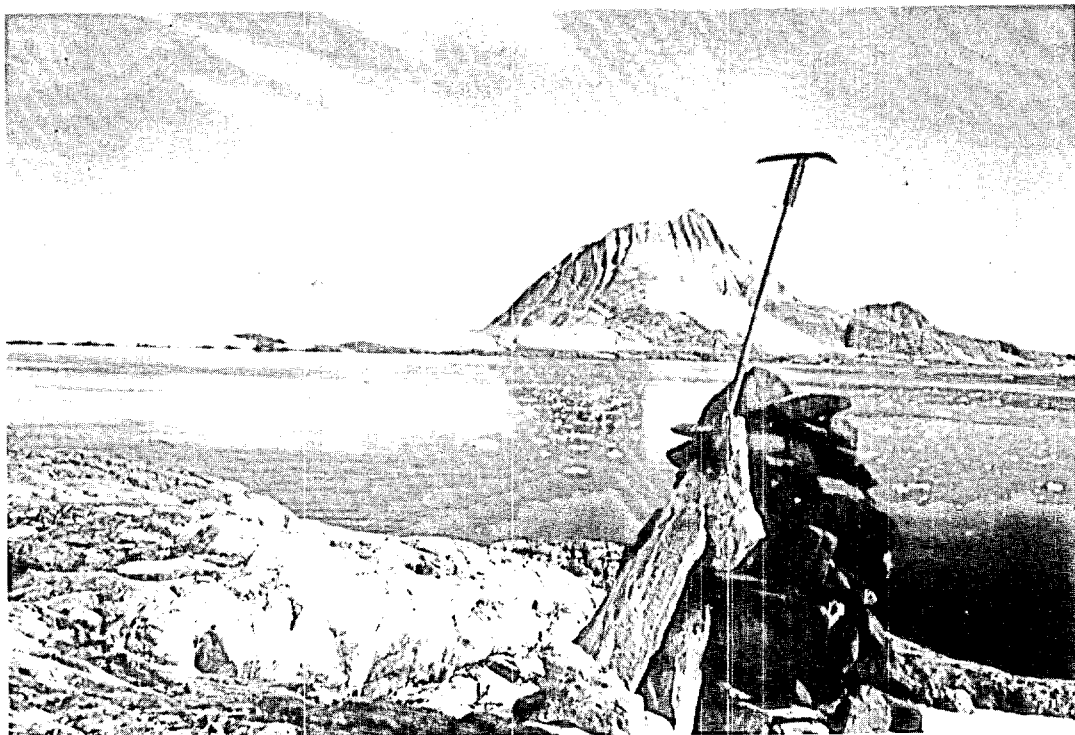
At kikkerten mer end engang om dagen rettedes vestover fra stortoppen, og at hele denne ukjente verden lokkede og drog i min unge sjel, er neppe unaturligt. Ustanselig grubledes over planer til at naa denne kyst, som saa mange har søgt forgjeves,...²

Nansen nådde ikke kysten den gangen. Vel hjemme skrev han en artikkel i

dansk Geografisk Tidsskrift om hvordan en landgang på østkysten burde gjøres. Nansens ide var å trenge lengst mulig inn i isen, eventuelt med lette båter for å sette over åpent vann. Kimen til en Grønlandsekspedisjon var sådd.³

Nansen, Nordenskiöld og Bergen

Det ble alt annet enn arktisk spenning for Fridtjof Nansen etter »Viking«-ferden. Han tok imot et tilbud om å bli konservator ved museet i Bergen, og flyttet dit høsten 1882. En høstkveld året etter, i 1883, satt Nansen som skikken var i opplyste hjem og hørte på at dagens avis ble lest høyt. Hans interesse ble vakt av et telegram som fortalte at den store forsker Adolf Nordenskiöld

Utsyn fra Nansens leirplass hundre år senere. Varden er reist i nyere tid.

hadde kommet tilbake fra Grønland, og funnet gode forhold for skiløping på innlandet. Ideen stod med ett klart for Nansen:

Det slog ned i mig som et lyn: en ekspedition paa ski gjennomtrænger Grønland fra kyst til kyst. Planen var færdig, saaledes som den senere blev fremsat og udført.⁴

Nansen omtalte planen for første gang i et brev fra 1884. Her foreslo han en felles dansk-norsk ekspedisjon til østkysten hvor danskene skulle undersøke østkysten, mens nordmennene gikk på ski over til vestkysten.⁵

Planen kom foreløpig ikke lenger enn til Nansens hode for arbeidet i Bergen kom fullt og helt til å ta hans tid frem-

over. Etter flere mindre vitenskapelige studier tok Nansen fatt på hovedarbeidet, mikroskopiske studier av nervesystemet hos laverestående sjødyr. Arbeidet ble til en doktorgrad som han forsvarte våren 1888, bare noen uker før han la ut på Grønlandsferden. Nansen møtte liten forståelse for sin teori om isolerte nerveceller i nær kontakt, men i dag har arbeidet gitt ham plass i vitenskapshistorien som en av neuronteoriens grunnleggere.⁶

I bergensårene trer Nansens dimensjon fram for oss. Han tok fatt i et felt der det var lite veiledning å finne i norske miljøer, og han endte opp med en teori norske fagfolk knapt forstod. Han kom til Bergen høsten 1882 som en

Nansen og hans menn. Foran fra venstre: Nansen og Dietrichson. Bak fra venstre: Ravna, Sverdrup, Kristiansen og Balto.

ufaglært 21-åring. Fem år senere besatt han solide kunnskaper i zoologi og mikroskopisk anatomi, og kunne vise til betydelige resultater fra utforskningen av nervesystemets struktur.⁷ Dertil gjelder det målrettet arbeid i og for seg. Selv om Fridtjof Nansen hadde utvilsomme anlegg for forskning, lå ikke hans hjerte bak mikroskopet innenfor museets tykke vegger. Han taler om livet som iler forbi med damp, mens de store oppgaver venter ute i det fjerne...⁸ Sist, men ikke minst merker vi igjen den selvbevisste Nansen. I brev til faren gir han klart uttrykk for at premissene for det vitenskapelige arbeidet ønsker han å legge selv, ubundet av andre.⁹

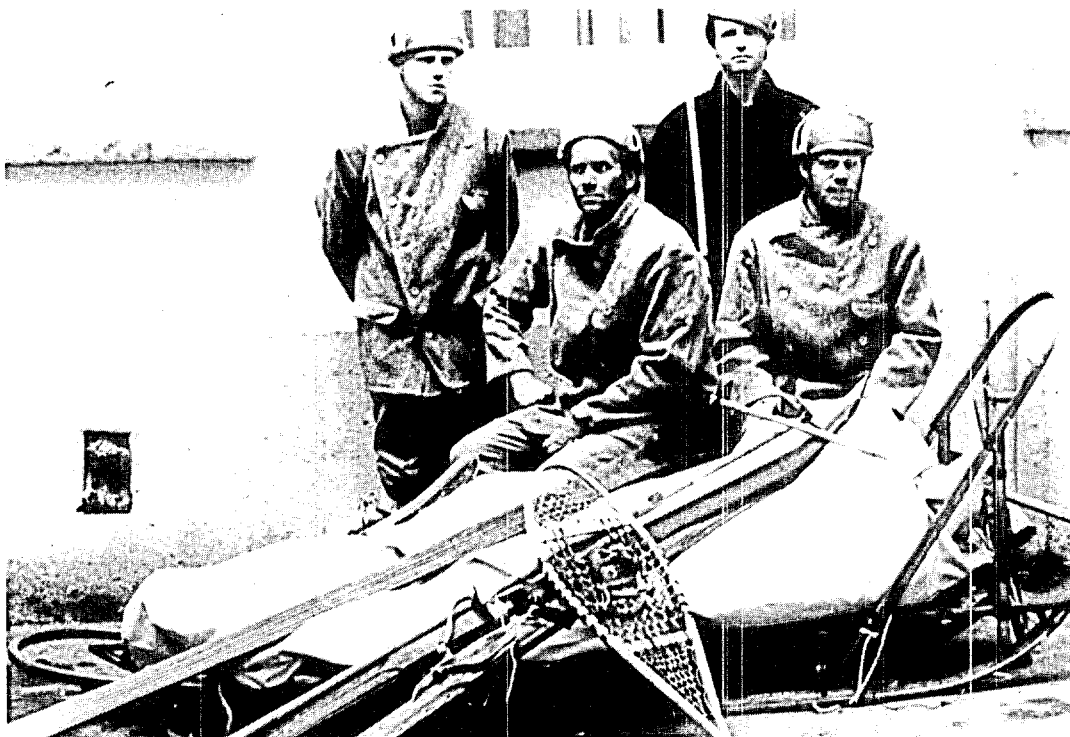
Arbeidet ved museet i Bergen bar derfor bud om en sterk personlighet med

original fantasi, stor arbeidskapasitet og vilje til å fullføre en oppgave. Dertil: Fridtjof Nansen stilte ikke sitt lys under en skjepe. Han ønsket å være den fremste blant likemenn.

Hva mon en slik person kunne utrette på den rette hylle?

Nansen og Peary

Med doktordisputasen våren 1888 var pliktløpet definitivt slutt for Fridtjof Nansen. Han forlot Bergen, og vendte aldri tilbake til neurohistologien. Liten forståelse hadde han funnet hos norske fagkolleger – og arktis lokket stadig sterkere. Opplevelsene på »Viking«-ferden hadde vært så grunnleggende i pakt med Nansens egen natur at polarfeberen hadde bitt seg fast i sinnet.

Nansens etterfølgere hundre år etter. Fra venstre: Toftdahl, Eliassen, Aasheim og Hagen.

Høsten 1887 tok Nansen for alvor fatt på å forberede Grønlandsferden. Ideen hadde nå modnet hos ham i fem år. Likevel er det påfallende at han nettopp den høsten satte i gang, for derved gav han seg selv et dobbeltarbeid så krevende at det knapt var til å makte selv for en mann med Nansens kapasitet.

Forberedelsene kom nemlig midt oppi det avsluttende arbeidet med doktoravhandlingen. Det måtte være innlysende at så omfattende arbeider på samme tid kunne skade hverandre, og Nansen sa da også en gang at han heller ville ha en førsteklasses utrustning enn en førsteklasses avhandling. Hvorfor utsatte han ikke forberedelsene til ferden inntil avhandlingen var vel i havn? Det er nærliggende å anta at Nansen oppfat-

tet situasjonen slik: Å utsette Grønlandsferden kunne innebære at han ble nummer to over isen, og det ønsket han minst av alt. Da heller ta lettere på avhandlingen. På denne tiden stod nemlig en sterk utfordrer fram på den arktiske scenen, Robert Peary.

I 1886 hadde Peary sammen med dansken Maigaard nådd et godt stykke innover isen med utgangspunkt i Diskobukta. Lengdeberegningen er noe uklar, men de kan ha vært ca. 150 km inne på isen. Ifølge Peary selv var turen bare en rekognosering for senere fremstøt.¹⁰ Poenget for Nansen må imidlertid ha vært at Peary nådde langt fullstendig uten arktisk erfaring og med mangelfull utrustning. Det var all grunn til å ta en slik utfordrer alvorlig.

I Nansen-utstyret. Fra venstre: Toftdahl, Eliassen, Aasheim og Hagen.

Dersom Nansen ville bli nummer en over Grønland, var det altså på tide å sette fortgang i planen.¹¹

Nansen og Gamel

I november 1887 sendte Nansen som før nevnt søknad til Universitetet i Oslo om økonomisk støtte til ferden. Han hadde nå gått vekk fra sin tidligere ide om en felles norsk-dansk ekspedisjon, og i søknaden la han tvert imot vekt på at ekspedisjonen tvers gjennom skulle være norsk. Han appellerte ytterligere til det nasjonale sinnelag ved å peke på at Norge bare i liten grad hadde bidratt til den arktiske forskningen.

Nansen søkte om 5000 kr., og det akademiske kollegium var velvillighe-

ten selv. Men saken måtte sendes videre til regjeringen, og der nyttet ingen nasjonal appell. Nansen fikk nei. For mange var det ikke som trodde på hans plan, og i en avis ble det hevdet at det ikke var noen grunn for det norske folk til å betale en privatmanns forlystelsesreise til Grønland. I et vittighetsblad i Bergen kunne man lese følgende: »I juni måned førstkomende giver konservator Nansen opvisning i skiløb med lengdehop på det indre af Grønland. Faste siddepladse i sprækkerne. Returbiljet unødvendig.«¹²

Redningen kom fra Danmark. Professor Amund Helland hadde i det norske Dagbladet rykket ut med et sterkt forsvar for Nansen og hans plan, og

I fint driv over innlandet. På en god dag klarte vi 30–35 km.

denne artikkelen ble referert i det danske Morgenbladet 1. januar 1888. Redaktøren føyer til at den danske regjeringen burde bidra til å finansiere ekspedisjonen. Hjelpen kom likevel ikke fra det offisielle Danmark, men fra privat hold. Etatsråd Augustin Gamel tok seg nemlig Morgenbladets kommentar ad notam, og i Gamels privatarkiv gjenfinnes artikkelen med Gamels påskrift: »Dette Blads Nummer gav mig Ideen til at støtte Nansens Expedition.«¹³ Gamel hadde tidligere støttet den danske Dijnphna-ekspedisjonen i Kara-havet 1882–83, og han tilbød Nansen de 5000 kr han trengte – med en liten baktanke: »Da Ekspeditionen gjælder Grønland

saa tør jeg haabe, at Norske og Danske kunne forene sig om dens Udførelse, og at, i et heldigt Tilfælde, en ringe Del av Æren herfor ogsaa tør falde mit Fædreland til del.«¹⁴

Nansen kjente ikke Gamel, men hadde ingen betenkeligheter med å motta tilbudet. Dermed ble Nansens gamle plan om en felles norsk-dansk ekspedisjon på et vis realisert. Etter at ferden vel var gjennomført, ble Nansen kritisert fra nasjonalsinnet norsk hold for å ha mottatt økonomisk støtte fra utlandet. Men stilt overfor den motstand han møtte i Norge før ferden, var det ikke rart at Nansen tok pengene der de var å finne – i Danmark.

Nansens plan

Ved søknaden til universitetet om pengestøtte var Nansens plan blitt kjent, men i sin helhet ble den først offentliggjort i det norske tidsskriftet »Naturen« i januar 1888. Grunntrekkene er de samme som i brevet fra 1884, og fullt utarbeidet var planen slik: Med en liten gruppe sterke skiløpere ville Nansen i begynnelsen av juni 1888 om bord på en selfanger trenge inn mot østkysten på omkring 66 grader n. bredde. Dersom skuta ikke klarte å forsere isen og nå kysten, skulle ekspedisjonsmedlemmene forlate skuta og ta seg fram over isen til fots og trekke lette båter med seg for å kunne sette over åpent vann. Vel i land skulle kursen settes mot Kristianshåb. Nansen rechnet med å tilbakelegge 20 til 30 km om dagen, og hele ferden skulle derfor ikke ta mer enn en måned. Provianten skulle trekkes på sleder.¹⁵

I artikkelen nevner Nansen intet om trekkdyr. Han vurderte likevel både hunder og reinsdyr og var innforstått med »den totale bruk« av trekkdyrene, dvs. bruke dem så langt som mulig, og deretter skulle de slaktes og spises. Dette gjaldt også hunder. Den som ikke klarte å spise hundekjøtt, egnet seg ikke på en arktisk ferd, hevdet Nansen. Men han klarte ikke å få fatt i gode sledehunder på den korte tiden han hadde til rådighet, og reinsdyrene viste det seg umulig å få fraktet til Grønland. Underveis til østkysten gjorde han et siste forsøk på å skaffe seg trekkhjelp da han tok med en hest fra Island. Men hesten måtte avlives før de nådde kysten. Dermed måtte Nansen og hans kamerater bite i det sure eplet og selv være trekkdyr.

Artikkelen i »Naturen« vakte sterk reaksjon i flere land, og mange, både blant folk flest og autoriteter på arktis mente at planen var galskap. Den alvorligste innvendingen gjaldt landingen på østkysten hvor drivisen gjennom historien hadde hindret så godt som et hvert forsøk på å komme i land. En av de få ekspedisjoner som i kontrollerte former hadde klart å bryte gjennom isen i det området Nansen hadde sett seg ut, var Nordenskiöld med jerndamperen »Sofia« i september 1883. Forsøk tidligere på sommeren hadde isen satt en stopper for. Men Nansen kunne ikke vente til høsten. Han ønsket å krysse innlandet midtsommers. Advarslene var mange, og den danske Grønlands-kjenneren Carl Ryder skrev i Nationaltidende at landstigningen ville bli den kritiske fasen »... hvor et Uheld lettest og føleligst kan ramme Expeditionen.«¹⁶

Nansens ide brøt altså med tidligere praksis. Vestkysten hadde vært utgangspunktet for alle krysningsforsøk før 1888. Men ideen var ikke ny. I 1859 hadde f.eks. en amerikaner prøvd å komme inn til østkysten for å undersøke om en telegrafkabel kunne føres den veien fra Europa til Amerika, men skipet kom ikke gjennom isen. Nye forsøk året etter ble også mislykket. I 1871 utgav Robert Brown sin beretning om Edward Whympers 1867-ekspedisjon hvor Brown hadde deltatt. Brown pekte her på den opplagte fordel ved en ferd fra øst mot vest; man reiser mot bebyggt land, og kan derfor klare seg med proviant for en veg.¹⁷ I forbindelse med Gustav Holms konebåtekspedisjon til østkysten 1883–85 reiste også den dan-

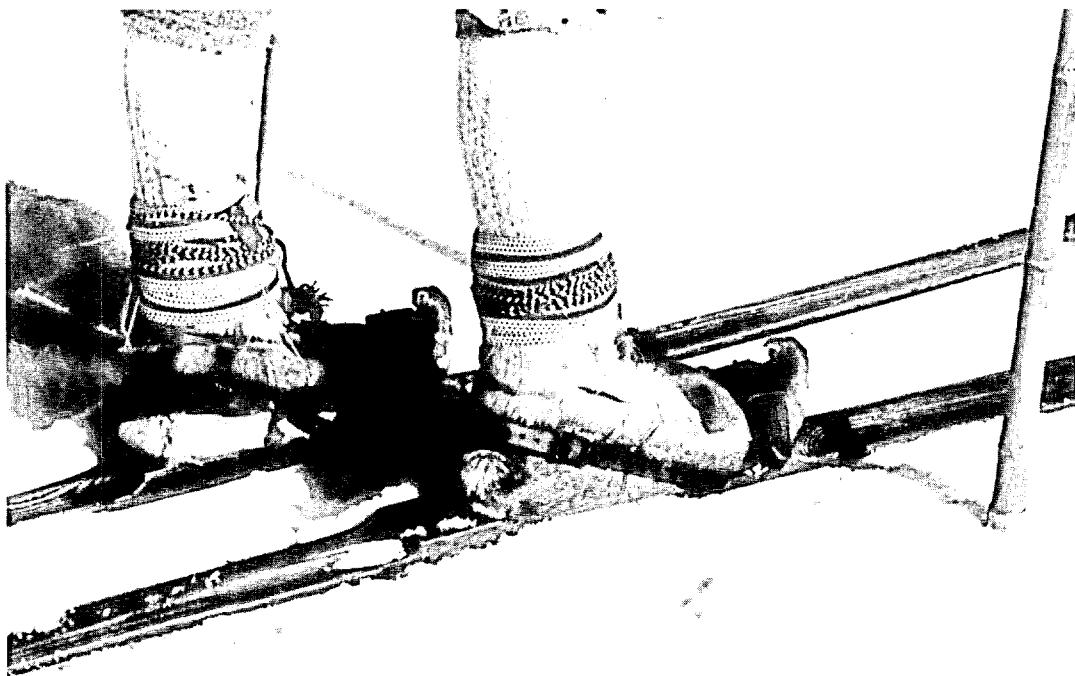

Navigering med lommesekstant à la Nansen. Den kunstige horisonten – kvikksølvet – er plassert i et lite hus som beskytter mot vind og vær, slik som også Nansen hadde. Glassplatene står rettvinklet i forhold til hverandre for å unngå uheldig lysbrytning.

ske kaptein Andreas Hovgaard tanken om en øst-vestferd, men det ble med tanken.¹⁸ Nansen pekte på en annen fordel ved å starte på østkysten: Hvor lite fristende måtte det ikke fortone seg å gi opp og vende tilbake til ubebodd land! Da Nansen flere år senere lå fram planen om nordpolferden, trakk han parallellen til Grønland: »Under min ekspedisjon til Grønland viste jeg at det er absolutt mulig å udrette noe når man ikke har retrettmuligheter, for den gang brente vi våre skip bak oss, og på tross av dette kom vi over Grønland.»¹⁹ Kanskje kunne Nansen ha sagt: På grunn av dette kom vi over Grønland.

Gjennom Nansens bok om ferden, »Paa ski over Grønland«, får vi inntrykk

av at den kompakte majoritet dømte Nansen nord og ned da planen ble kjent.²⁰ Så galt var det faktisk ikke. Selv om kritikken var sterk og støttene ikke overvettets mange, er det verdt å merke seg at flere Grønlands-kjennere var nøkternt positive. Maigaard som hadde vært med Peary i 1886, mente at planen var mulig å gjennomføre. Det samme mente faktisk Ryder, selv om han pekte på østkysten som den store faren. I det hele tatt var danskene – både de med arktiske erfaring og penger (!) – en langt bedre støtte for Nansen enn nordmenn. I rekken av arktiske eksperter som mente at Nansens plan hadde noe for seg, må også nevnes tidens store auroritet på Grønland, Adolf Nordenskiöld. Skep-

Skiskoen var av mykt reinskinn, og skibindingen bare et par lærremmer.

tisk var han i første omgang, men Nansen klarte å vinne ham for saken. Ikke minst dette oppmuntret Nansen til å brøyte seg fram gjennom all annen motgang.

Nansen og hans menn

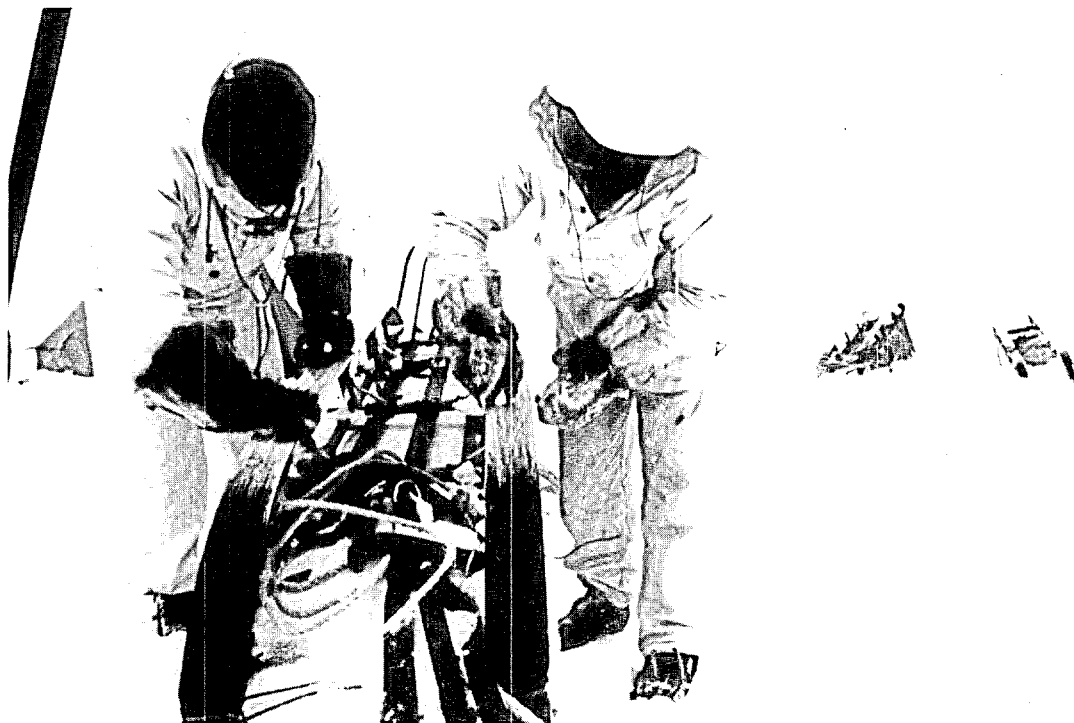
Ble planen av mange betegnet som hasardiøs, var det likevel nok av folk som ville delta. Nansens hovedkrav var å finne gode skiløpere, og heller ikke ville han at deltakerne skulle være gift. Mellom 30 og 40 år så han som den beste alderen – selv var han 27! Nansen ble stående ved disse fem: Otto Sverdrup, 33 år, fra Bindal i Nordland. Sverdrup var også en erfaren sjømann, og valget skulle vise seg å være svært klokt, både på Grønlandsferden og senere ekspedi-

sjoner. Sverdrup ble skipsfører på den første »Fram«-ekspedisjonen (1893–96), og på den andre ferden med »Fram« var han ekspedisjonsleder. Oluf Dietrichson, 32, var fra Skogn i Trøndelag, utdannet navigasjonsoffiser og svært erfaren skiløper. Alene hadde han bl. a. gått på ski fra Tynset i Østerdalen til Telemark. Med disse to hadde Nansen sikret seg folk som kunne sjømannskap og navigasjon. Dertil ville Nansen gjerne ha en brekyndig mann med, men forgjeves lette han etter den rette. Kanskje var ikke betingelsene fristende nok: »Fri utrustning, foruten et sett gode vadmelsklær og godt bytte af ull underklær som De selv måtte bringe med, fri reise, fritt underhold, samt når De kommer hjem, sannsynligvis i oktober eller no-

vember, en belønning af omkring 3–400 kroner.«²¹ I stedet ble tredjemann den bare 24 år gamle Kristian Trana, født og oppvokst ved Steinkjer i Trøndelag. Han hadde vesentlig ernært seg som skogsarbeider, men var heller ikke uten sjømannserfaring. På den tiden mannskapet ble valgt ut, hadde Nansen fortsatt planer om å bruke reinsdyr til å trekke sledene. Derfor ville han gjerne ha med et par fjellsamer som var vant med den slags dyr. Dessuten hadde samer godt ry på seg for sin stedsans og som skiløpere fra en tidligere Grønlandsekspedisjon. En avtale med to samer ble også inngått, ordnet via mellommenn i Finnmark. Resultatet ble ikke helt slik Nansen hadde forventet. Til hovedstaden ankom

nemlig den 26 år gamle fastboende Karasjoksamen Samuel Balto, og den 45 år gamle flyttsamen Ole Ravna, gift med fem barn. Ingen av de to hadde den minste anelse om hva de hadde lagt ut på – annet enn at de var lovet 800 kr. i lønn. Nansen var svært skeptisk, men det var for sent å gjøre vendereis. Same- ne måtte bli med, selv om reinsdyrene ble droppet. Etter ferden fikk Balto godt skussmål av Nansen som en ivrig og arbeidsdyktig kar, og også Ravna kom han til å holde av selv om »... det var sjelden, man saa ham tage sig noget fore, uden han blev direkte opfordret dertil.«²²

Mang en ekspedisjon har lidd nederlag fordi samholdet i laget har sviktet. Når det røyner på, hjelper ikke det beste

I en periode var ising under ski og kjelkemeier et problem. Her er kjelken snudd på hodet, og vi smører med stearinlys. Annen skismurning var det ikke lov å bruke!

tekniske utstyr dersom den mentale utrustning ikke er tilstrekkelig. Et jevnt lag, samkjørt og psykisk vel forberedt til oppgaven har de beste sjanser for å lykkes. Nansen stilte på startstreken med et høyest uensartet mannskap uten tid til samtrening og motivering. Knappt nok Nansen selv hadde vel noe mer enn viss formening om hva det hele dreide seg om.

Nansen på østkysten

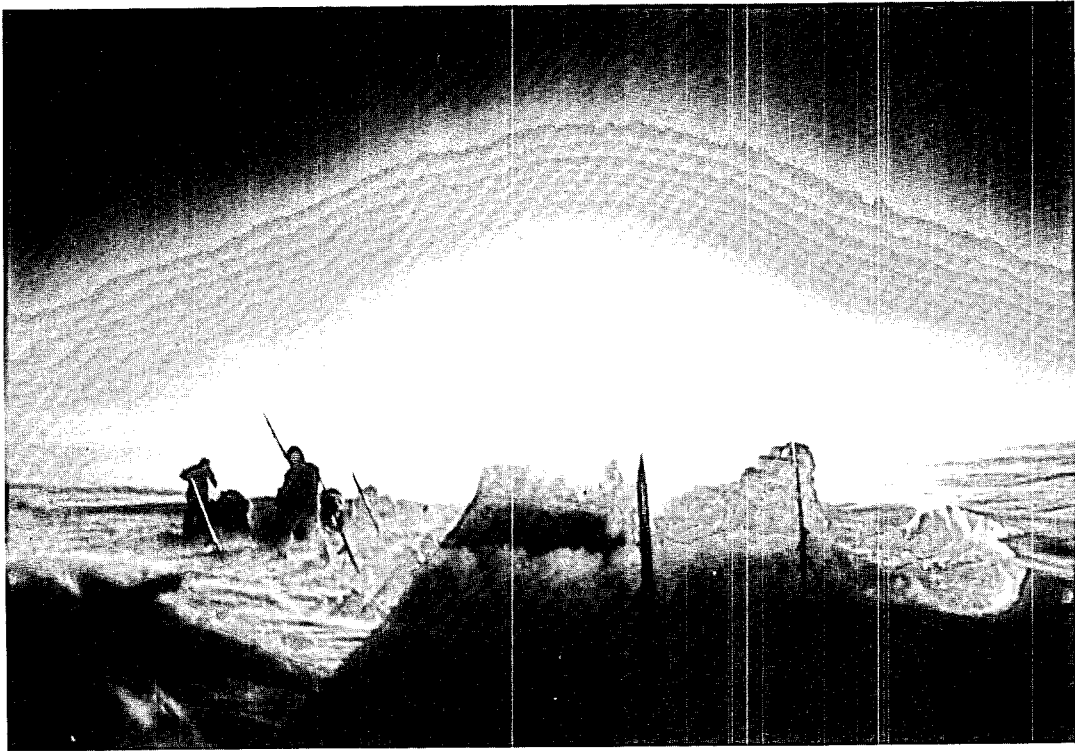
Tidlig på sommeren 1888 dro Nansen med sine fem menn til Island hvor de gikk om bord i den norske selfangeren »Janson« som skulle ta dem med til østkysten av Grønland. Den 11. juni fikk de for første gang land i sikte, men skipet var ikke i stand til å komme gjennom isen. I midten av juli gjorde de et nytt forsøk på at gå inn til kysten, men også nå forgjeves. Da satte Nansen i verk den planen han hadde fått om bord på »Viking« seks år tidligere, og den 17. juli gikk ekspedisjonens medlemmer seierssikkert i to livbåter for på den måten å arbeide seg gjennom pakkisen. En stund var fremdriften god og alt så ut til å gå bra, men plutselig skjedde det som Carl Ryder hadde forutsagt så lett kunne inntreffe – den ene båten ble ødelagt av isen. Nansen sier selv at »denne knækkede baad afgjorde vor skjæbne.«²³ De måtte opp på et isflak for å reparere, et arbeid som tok noen timer. I løpet av denne tiden ble de ført inn i en kraftig sørgående strøm som det var håpløst å slåss mot. De måtte følge det rådet vi hører om i Kongsspeilet, et av middelalderens berømte skrifter som bl. a. fortel-

ler om farene ved å seile langs østkysten av Grønland: »Men det middel har de alle grepet til som er kommet i denne skruisen: de har tatt småbåtene og dratt dem med seg opp på isen, og slik har de søkt til lands. Men havskipet og alt annet gods er blitt tilbake og ødelagt. Noen har holdt til ute på isen i fire-fem dager og noen enda lenger før de har nådd land.«²⁴

Men Nansen kom ikke til lands hverken etter fire eller fem dager. I hele 12 dager drev de sørover, og dramatikken toppet seg natten til den 20. juli. Isflaket med leiren var da i ferd med å drive ut i brenningen, og nødløsningen ville være å gå i båtene i et desperat forsøk på å berge livet. Men i siste øyeblikk grep en motgående strøm fatt i flaket, og førte det innover mot land – »Sverdrup sagde, det saa ud, som om en usynlig haand skulde have ført det.«²⁵ Den 29. juli stod de velbjerget i fjæresteinene etter å ha blitt ført 475 km sørover.

Mye verdifull tid var gått tapt, og det var sikkert fristende å fortsette sørover til boplassene ved Kap Farvel, overvin-tre der og prøve innlandsisen neste sommer. Vi har Nansens egne ord for hvordan avgjørelsen ble tatt:

Hvis jeg hadde spurt mine to lapper, var jeg sikker på svaret – det vilde ha vært »syd« under enhver omstendighet; men hvis jeg hadde spurt mine landsmenn, var jeg likeså viss på at svaret vilde blitt »nord«, – –. Imidlertid ble ingen av partene spurt; da vi var kommet på innsiden av isen, satte vi kurs nordover med båtene uten noen ordre.«²⁶

Leir på innlandsisen. Snøfokket gjorde ofte livet surt.

Etter at ferden lykkelig var avsluttet, skrev Nationaltidende i København: »Ett punkt i ekspeditionens historie må der imidlertid peges hen på, og det er det øyeblikk da Nansen efter å ha reddet sitt og sine ledsageres liv, lander på Østkysten og i stedet for å gi tapt og dra sydetter til de bebodde steder omkring Kap Farvel, tvertimot da først begynner sin egentlige virksomhet.«²⁷

I dobbelt forstand er landgangen på østkysten Grønlandsekspedisjonens dramatiske høydepunkt. Neppe var de senere så nær på å bli knekket av maktene. Uten den usynlige hånd Sverdrup opplevet, hadde verden trolig aldri sett Fridtjof Nansen og hans menn igjen. Dertil: Bestemmelsen om umiddelbart å snu nordover da de etter megen kamp

hadde nådd land, med høststormer, kortere dager og tiltagende kulde i vente, er ferdens psykologiske klimaks. Gjennom denne avgørelsen trer Fridtjof Nansen fram i all sin velde, lederen med blikket vendt kun en vei – fremad. Det ekspedisjonen måtte ha manglet av motivasjon og samkjøring, tok den i fullt monn igjen ved å bli kjørt i stramme tøyler under full lydighet.

Hadde driften sørover mellom isflakene i hard vind og strøm bragt ekspedisjonen til dødens terskel, var det isfjell som på ferden nordover langs landet skapte de alvorligste problemene. Flere ganger unngikk de med nød og neppe å bli truffet av flak som løsnet fra store isfjell. Eskimoleire fantes på flere steder, men særlig mye hjelp var det ikke å få av

dem. Nansens trebåter viste seg å trenge bedre fram i isen enn eskimoenes konebåter. Gode råd og vink om seilleden hadde de innfødte heller ikke mye av. Nansen hjalp seg først og fremst med det kartet dansken Gustav Holm hadde utarbeidet under konebåtekspedisjonen fra 1883 til 1885 da Holm kartla kysten helt nord til Angmagssalik. Uten Holms pionerarbeid ville det neppe vært mulig å trenge fram nordover, har Nansen selv sagt.

Nansen valgte å starte skiferden fra Umivik fordi her gav lave kystfjell lett adgang til innlandsisen, avstanden til Kristianshåb virket overkommelig, og endelig: høsten var så nær at de kunne ikke bruke mer tid på å ro nordover. Den 10. august nådde de Umivik, etter å ha rodd nordover i 12 dager.

Nansen og menn før ham

Grønlands innlandsis var langt fra ukjent på Nansens tid. Modige menn hadde forsøkt å erobre den gjennom 150 år. Fremstøtene var kommet i to perioder, den første på 1700-tallet hvor motivene dels var av økonomisk art, dels hadde sammenheng med misjonen. Bergenskompaniet, det kommersielle grunnlaget for Hans Egedes virksomhet, anmodet allerede i 1723 Rådet i Grønland om å foranstalte en ekspedisjon til innlandet for å lete etter skog og mineraler. Dessuten mente man på den tiden at den såkalte østbygda, den ene av de to norrøne bosetningene, hadde ligget på østkysten. Levde det ætlinger etter de gamle nordmenn der, hadde misjonen funnet nytt land. Som formann i Rådet svarte Egede at en ferd

Det var tungt å presse seg mot vinden. Stort mer enn 1 km i timen klarte vi ikke på dager som denne.

over innlandsisen anså han for umulig, og noe forsøk den gangen ble da heller ikke gjort.

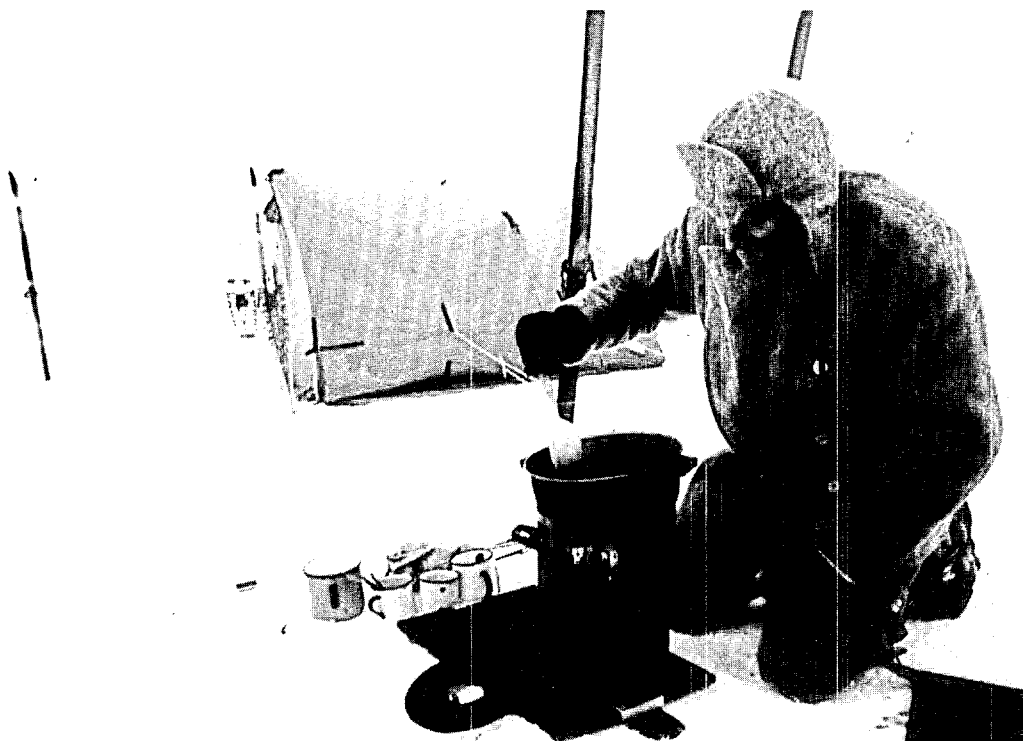
Ideen om å krysse innlandet for å finne østbygda ble tatt fram igjen allerede i 1728, og nå var det øverste myndighet i København som tok initiativet. Den nyutnevnte guvernør for Grønland, Claus Enevold Paars ble pålagt å ta seg over isen til østbygda for å se om det fortsatt var liv der. Egede advarte igjen, og pekte bl. a. på problemet med å føre tilstrekkelig proviant. Men hester og menn ble sendt opp fra Danmark for å sette planen i verk, og i 1729 la Paars i vei med en liten militæravdeling fortrinnsvis utstyrt med whisky og geværer. Tilårskommen og total uten erfaring med forholdene kom han ikke lenger enn til bunnen av Ameralikfjor-

den hvor han betrådte isen lenge nok til å fyre en salutt og drikke kongens skål. Deretter returnerte avdelingen gjennom den samme dalen som Nansen 150 år senere brukte på nedstigningen fra isen.

Midt oppi de danske myndigheters urealistiske ekspedisjonsplaner og Egedes nøkterne advarsler trådte en mann fram med en radikal ide. I forbindelse med Paars ekspedisjon foreslo nemlig kapteinløjnant Trojel i en innberetning til kongen »at nogle unge, friske norske Folk, som var vant til at løbe til Fjælds paa Skytteri, om Vinteren med Skier, kunde rekognoscere en god Del af Landet paa alle Sider.«²⁸

Men Trojels ord ble ikke hørt.

Fire år senere ble Trojels ide gjenopplivet av nordmannen Mathis Jochimssen. I tre år fra 1729 hadde han oppholdt seg på Island som kongens utsending for å studere nasjonaløkonomiske forhold i felten, og hadde i den anledning reist »over brennende berg, gjennom strie åer og elver, over ville heder og snøfjell.« I motsetning til Paars hadde altså Jochimssen en viss erfaring med å ta seg fram over snø og is. Kanskje var det bakgrunnen for hans forslag til myndighetene i København datert april 1732 om å utforske Grønland for bl. a. å finne østbygda. Til isvandringen ville han bruke reinsdyr og markere veien over isen med snøvarder. Tre unge

Kokken i arbeid. Nansens kokeapparat bestod av to kjeler over hverandre. Vi kokte i den øverste og smeltet samtidig snø i den underste kjelen.

Nansens kokeapparat. Den underste kjelen får varme direkte fra brenneren, mens varme blir ført i rør opp under den øverste kjelen (i senter av den nærmeste kjelen sees en lys ring som er overkant av røret).

nordmenn ønsket han på ferden, dyktige skiløpere og vel vant med reinsdyr. Forslaget er påfallende likt Nansens plan 150 år senere. Men myndighetene bifalt langt fra ideen i sin helhet, for hverken skiløperne eller reinsdyrene fikk Jochimssen anledning til å ta med seg. På tross av motstanden dro Jochimssen til Grønland i 1732, men skiferden prøvde han seg aldri på. I stedet dro han langs kysten for på den måten å komme østover, men heller ikke det lyktes. I 1733 vendte han hjem igjen fra Grønland uten å ha realisert sine store planer.²⁹

Den eneste vi hører om som skal ha brukt ski innover isen på denne tiden, er «en skipper» omtalt i Johan Andersons

bok »Nachrichten von Island, Grønland und Strasse Davis«, først utgitt i Hamburg i 1746. Skipperen forsøkte på alle måter å trenge innover isen »- - -, enn og på de lange fotbretter som det er bekjent at lappene og andre betjener seg av til deres vintertog, men - - - har ikke kunnet komme meget vidt inn i landet, men etter at han hadde mistet en av sine folk som våget seg noe videre forut, og falt ned for ders øyne, så at de vel kunne høre hans klagen og skriken, men ikke kunne komme hen til ham, har han måttet vende om tilbake igjen uten dette menneske, og uten alt håp om å komme noensinne videre.«³⁰ Noe mer om denne ferden kan vi ikke si, siden Anderson hverken oppgir skipperens navn eller når hendelsen fant sted.

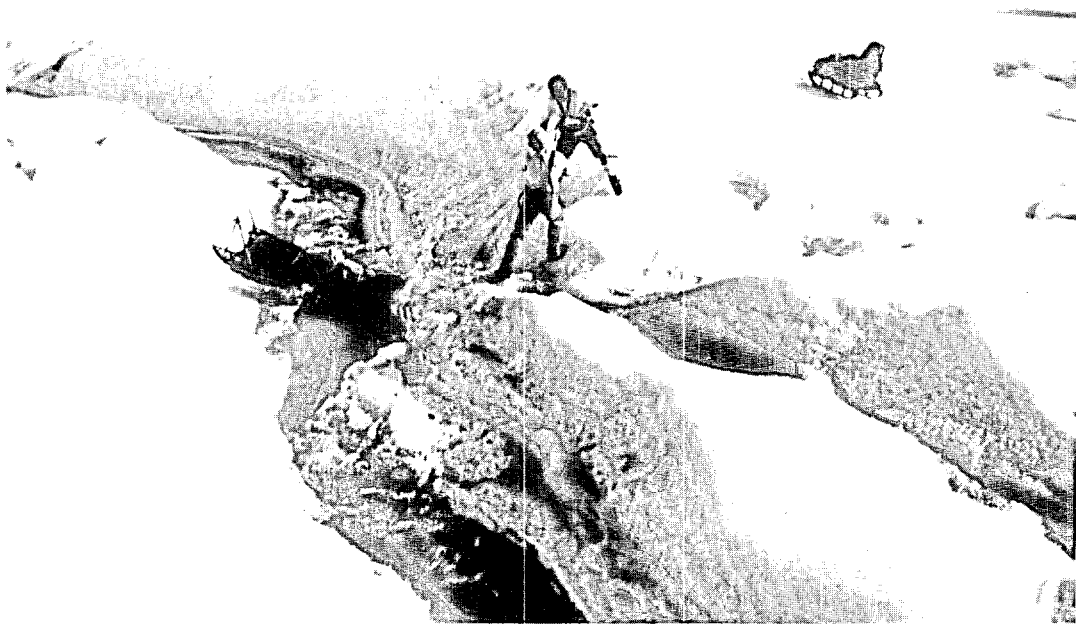
Den sidste som prøvde å trenge inn i landet på 1700-tallet, var dansken Lars Dalager. I 1751 startet han fra området ved Frederikshåb, kom seg et lite stykke inn på isen, og oppholdt seg der et par dager. Lik andre ekspedisjonsledere mente også Dalager at innlandsisen ikke lot seg krysse til østkysten, og som Egede pekte han på proviantproblemet som et hovedhinder. Det ville ikke være mulig å frakte med seg nødvendig proviant for ferden fram og tilbake til østkysten, hevdet Dalager.

Erfaringene fra Hans Egede til Lars Dalager pekte altså alle i samme retning; Østbygda kunne ikke nås over land. Dermed forsvant mye av interessen for å utforske innlandsisen. Både offentlige og private interesser trakk følehornene inn, og etter Dalager lå innlandet så godt som uforstyrret i mer enn hundre år.

1700-talls pionerene nådde altså ikke lenger enn til randsonen av innlandsisen, men flere av dem var mer framsynnte enn de selv kanskje var klar over; provianteringen var trukket fram som et problem, og skiene var så vidt prøvd. Begge disse momentene skulle bli sentrale for den første ekspedisjonen som maktet å krysse isen.

Fra midten av 1800-tallet begynte innlandsisen på ny å bli interessant. På den tiden hadde man innsett at østbygda slett ikke lå på østkysten, men på den sørgelige delen av vestkysten, og innlandet var dermed ikke lenger aktuell som ferdselsvei for å finne den gamle bosetningen. Nå vakte innlandsisen interesse i seg selv. Forskerne hadde akseptert teorien om istider i Europa, og Grøn-

land ble et naturlig studieobjekt. Ikke minst bidrog dansken Hinrich Rink til denne utviklingen, og Danmark styrket den vitenskapelige aktiviteten i 1876 ved å sette ned en kommisjon for å lede de geologiske og geografiske undersøkelsene på Grønland. Strategien var de lærde likevel ikke enige om. Rink hevdet at for vitenskapens skyld var det ikke avgjørende å krysse innlandet. Like fruktbar kunne en ekspedisjon inn til midten være. Men professor Johnstrup mente at bare en kryssing kunne fortelle om det fantes isfrie områder i det indre, om isen var gjennomskåret af fjellkjeder osv. Professor Erslev delte Johnstrups synspunkt, men understreket i tillegg at en kryssing var et nasjonalt æresmål. Han pekte på at vitenskapsmenn og

Vanskelig is mot vestkysten. Elvene var ofte vanskelig å krysse.

oppdagere i mange land viste stor interesse for Grønland, og mente at flere ekspedisjoner snart ville legge i vei for å forsere innlandsisen. Erslev så gjerne danskene som de første i dette løpet, »... og vi kunne saaledes selv utføre *Hovedsagen* deroppe, mens Detaillen overlades andre, der komme bagefter.«³¹

Allerede i 1878 avgikk en dansk ekspedisjon mot innlandet, ledet av J. A. D. Jensen. Etter store anstrengelser nådde man ca. 70 km innover isen til de nunatakker som siden har båret Jensens navn. Meningen var at denne ekspedisjonen skulle berede grunnen for større danske fremstøt mot innlandet, men danske forskere kom i neste omgang til å konsentrere seg om randsonen. Innlandsisen skulle andre nordiske land komme til å forsyne seg av.

Etter Jensen forsynte den svensk-finske forsker og oppdager Adolf Nordenskiöld seg først. Han hadde prøvd seg på innlandsisen i 1870, og kom nå tilbake i 1883. Med hovedekspedisjonen nådde han ca. 100 km innover isen med utgangspunkt i området ved Kristianshåb. Hans ekspedisjon er særlig husket fordi to av medlemmene – begge samer og de eneste som brukte ski – på egen hånd nådde atskillig lengre østover. Ifølge samenes egne beretninger nådde de 230 km videre fra hovedleiren og opp til 1947 meter over havet. Beregningene er usikre, men de nådde langt nok til å bekrefte at Rinks strategi var holdbar. Det var ikke nødvendig å krysse isen for å avgjøre viktige spørsmål om innlandet. Etter Nordenskiölds ekspedisjon var det i realiteten klart at isen dekket landet fra kyst til kyst, og innlan-

det var en enorm snø- og isvidde utmerket egnet for skiløpere. Denne observasjonen var det altså som inspirerte Nansen til skiferden.

Det siste krafttak mot innlandet – før Nansen dukket opp – var den før nevnte Peary i 1886.

Da Fridtjof Nansen stod klar i Umivik, var det derfor Erslevs hovedsak som gjenstod, kryssingen som et nasjonalt æresmål.

Nansen gjennom innlandet

Umivik er en naturvakker, men øde fjordarm hvor eskimoene fra tid til annen fangster. Nansen og hans menn tilbragte noen dager her for å komme seg etter strabasene i isen, og den 15. august ble kursen satt mot Kristianshåb. Avstanden dit var 650 km. Etter en rekognosering kom de velbjerget gjennom randsonen og inn på tryggere is.

Da Nansen la fram ekspedisjonsplanen i januar 1888, hadde han lagt stor vekt på at utstyret måtte gjøres så lett som mulig for at fremrykkingen kunne skje hurtig. Siden alle planer om trekkdyr etter hvert falt i fisk, ble det enda mer påkrevet å redusere vekten. Tidligere ekspedisjoner hadde ofte hatt tunge og klumpete sleder, men både Jensen i 1878 og Nordenskiöld i 1883 hadde vist den rette veien; flere lette sleder i stedet for få og tunge. Nansen gikk enda et steg videre på samme linje og tok den norske skikjelken til modell fordi den var sterk og lett, og de brede meiene fløt godt i løssnø. Surret sammen med lærremmer var sleden også enkel å reparere, samtidig som den var myk og føyeelig i vanskelig lende. Konstruksjonen ble utmer-

Isen mot vestkysten ble etter hvert så oppsprukket at vi måtte etterlate nesten alt utstyret. Vi tok bare det mest nødvendige i ryggsekken og et par staver for å komme oss ut av isen og ned til kysten.

ket, og brukes den dag i dag av norske hundekjørere.

De første dagene fra Umivik var Nansens sleder likevel så tunge at flere mann måtte til på hver slede. Med i alt fem sleder rykket ekspedisjonen derfor svært langsomt fram i begynnelsen. Etter hvert som proviant og brennstoff minket og stigningen avtok, gikk det raskere fremover ved at fire mann hadde hver sin slede, og den femte trakk Nansen og Sverdrup sammen.

Da de kom høyere, ble trumfkortet tatt fram – skiene. Ni par ski var ekspedisjonen utstyrt med, to par av eik, og resten bjerkeski. Lengden var ca. 230 cm. Bjerkeskiene var »skodde« med tynne stålplater for å beskytte mot våt og kor-

net snø, og under midten var innfelt et skinnstykke for å hindre at skia gled tilbake. Nansen sier selv at disse forholdsreglene viste seg unødvendige, og kunne være spart. Bindingen var svær enkel, med et tåband og en hælrem av lær. Jo mindre man føler bindingen, desto lenger holder man ut på vidda, mente Nansen.

Selv om sledene stadig ble lettere, isen flatet ut og skiene var en påtagelig hjelp, var framrykkingen likevel betydelig langsommere enn Nansen hadde antatt. 20 til 30 km om dagen hadde han reknet med, men det viste seg å være altfor optimistisk. I Nansens dagbok for 8. september kan vi lese: »Føret er utrolig tungt, det tungeste, vi endnu har havt,

uagtet det er haardt; denne foksne er traad som sand at trække paa. Vi slider os frem mod snefok og vind.»³²

Snøfokket skapte problemer på en annen måte også. For å spare vekt skulle alle deler av utrustningen ha flere funksjoner. Følgelig ble teltet sydd i fem deler for også å tjene som seil på sledene. De enkelte delene snørte de sammen hver kveld, men fikk aldri teltet tett. Ofte ble soveposene dekket med snø i løpet av natten, og skapte ubehagelige forhold for morgenstellet.

Nansen var nødt til å innse at det var umulig å nå Kristianshåb før siste båt til København gikk. For mye verdifull tid hadde gått tapt på østkysten. Han endret kursen til Godthåb, en strekning som var ca. 200 km kortere, men som trolig ville føre den ut i vanskeligere områder på vestkysten.

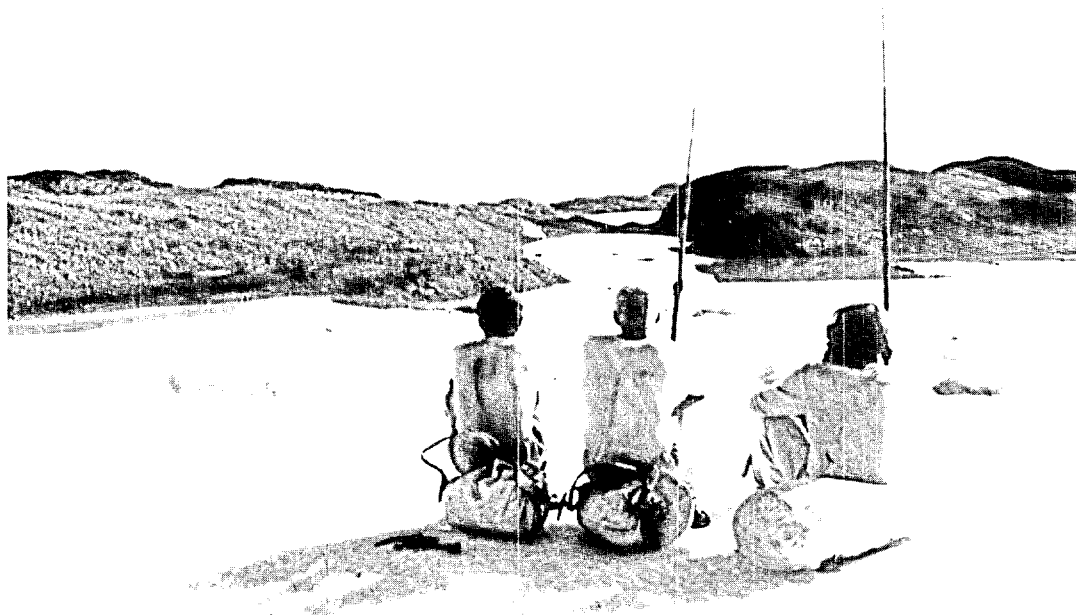
Da randsonen og den hardeste stigning var tilbakelagt, lå det monotone innlandet foran dem: »Det daglige liv i denne tid gikk sin regelmæssige gang og udmerkede sig ved sin mangel paa større begivenheder,« sier Nansen selv.³³ Men problemfritt var livet der inne i ødelandet langt fra. Tørsten var lei, for de hadde ikke brennstoff til mer enn matlagning. Ideen til kokeapparatet, en spritbrenner med to kjeler oppå hverandre, hadde Nansen fått fra Greely, en forgjenger i arktis han hadde studert inngående. Maten koktes i den nederste kjelen samtidig som snø ble smeltet i den øvre. Selve brenneren er i dag forsvunnet, bare kjelene er bevart, og derfor er det ikke mulig å måle effekten av apparatet. Selv var Nansen slett ikke fornøyd, og til Framferden fem år senere kon-

struerte han kokeren etter et annet prinsipp.

Basisprovianten – pemmikan produsert i København – viste seg heller ikke å være tilfredsstillende. Etter Nansens oppskrift skulle tørket kjøtt blandes med fett. Ved en misforståelse ble pemmikanen rensset for fett, noe Nansen ikke oppdaget før han reiste gjennom København på vei til Grønland. Da var det for sent å gjøre noe, og de måtte klare seg med fettfri pemmikan. Fetthunger plaget dem etter hvert som de kom innover isen, og særlig var Sverdup ille ute. Han var inne på tanken om å drikke støvelsmurning for å få mer fett, men etter et godt råd fra Nansen lot han tanken fare.

Fetthungeren gjorde ikke kulda mindre slem, selv om ekspedisjonen ellers var godt utrustet til å tåle kulde. På det laveste sank temperaturen til ca. minus 45 grader celsius, men reinskinnssoveposene holdt den verste kulda ute. Både for å spare vekt og holde på varmen hadde Nansen latt sy to poser som hver rommet tre mann. Samene hadde skinnklær, men de fire andre bar gjennomgående ullklær med en tynn seilduksdrakt utenpå til beskyttelse mot vind og snø. Fottøyet for nordmennene var lærstøvler og »lauparsko«, en myk lærstøvel som på den tiden var vanlig brukt i Norge som skistøvel. Samene hadde »finnesko« fylt med sennegress (*carex vesicaria*). Finnesko er laget av reinsdyrskinn og fylles med sennegress for å isolere mot kulde og oppta fuktighet fra foten.

Rundt 5. september nådde Nansen det høyeste punktet på ruta, ca. 2800

Endelig fremme! Vi ser mot Austmannatjern, nøyaktig samme sted som Nansen endte sin isvandring.

m.o.h. Etter hvert som vinden ble vestlig kunne de nå til tider heise seil på sledene, og rykket dermed raskere fram. Kystfjellene kom i sikte den 18. september, men først seks dager senere kunne de sette foten på bart land. De siste kilometrene av is var nemlig en labyrint av sprekker hvor det bød på formidable problemer å finne en farbar vei. Navigeringen med sekstant og kronometer må ha fungeret utmerket under hele isvandringen, for posisjonen på land ble fastslått med stor nøyaktighet. De fant et dalføre som førte ned til Ameralikfjorden, og Nansen kalte dalen Austmannadalen.

Nansen hadde fryktet at kysten ut til Godthåb ville bli en hard tørn, og han

fikk rett. Vel nede ved fjorden var det ingen annen utvei enn å bygge en båt med det som var for hånden og prøve å nå Godthåb vannveien, 100 kilometer utover fjorden. Ved hjelp av teltet og grener fra vidjekjerr bygget de en primitiv båt som Nansen og Sverdrup i løpet av tre dager rodde 85 km til en misjonsstasjon nær Godthåb. Noen dager senere ble resten av ekspedisjonen hentet, og den 12. oktober var Nansen og hans men forenet i Godthåb.

Men det siste skipet til Danmark hadde forlatt Godthåb, og skuffet måtte de seks mennene se en overvintring i øynene. Vinteren gikk likevel lettere enn fryktet, og særlig Nansen nyttet tiden godt til å lære eskimokulturen å kjenne.

Han brukte kajakken flittig og nød i fulle drag det frie fangstlivet. I boka »Eskimoliv« skriver Nansen om tiden i Godthåb, og han uttrykker sterk sympati med de innfødte i deres daglige kamp for å overleve. Da avskjedens time kom, i april med sesongens første båt, »var det ikke uten sorg, at flere af os drog bort fra det sted og det folk, hvor vi havde befundet os saa usigelig vel.«³⁴

Nansen kommer hjem

Selv om Nansen selv ikke rakk siste båten hjem, klarte eskimoer i kajakk å få Nansens beretning fra ferden om bord i skuta før den forlot Grønland. På denne måten fikk omverdenen høre om ekspedisjonens suksess, et halvt år før de seks bolde menn selv nådde tilbake til sivilisasjonen. Nyheten slo ned som en bombe for lenge hadde det vært stille om grønlandsfarerne. Desto større grunn var det nå til å juble, og jublet ble det, i en rekke land, men først og fremst naturligvis i Norge. I løpet av vinteren bygget det seg opp den rene »Nansenfeber«. Avisene hyllet ham og stemningsbølgen steg til de store høyder da det nærmet seg tiden for hjemkomst.

Første stopp var København. Store mengder mennesker hyllet ekspedisjonens medlemmer, Fridtjof Nansen var i audiens hos kronprinsen og mottok ridderkorset av Danebrogs orden, og Nansen talte på et stort møte i det geografiske selskap hvor både kronprinsen og kronprinsessen var til stede.

Hadde mottakelsen vært stor i København, var den overveldende i Oslo. Publikum sprengte politisperringene på kaien da skipet med ekspedisjonen la til,

og under folkets elleville hyllest banet vognkortesen seg vei gjennom gatene. Fridtjof Nansen var blitt nasjonalhelt.

Nansen i perspektiv

Fridtjof Nansens ferd over Grønland fant sted på en tid hvor Norge hadde stort behov for å vise sin nasjonale identitet. Unionsforholdet mellom Norge og Sverige skapte strid mot slutten av 1880-årene, og fra norsk side hevet det seg røster for å bryte ut av unionen. I sin velkomsthilsen til Nansen formulerte Bjørnstjerne Bjørnson seg slik:

Hvad det gæller om for os er at fri os inadtil for åndstvang og udadtil for Sverige. Enhver dåd som Deres gir et vældig bidrag. Den styrker folkets æresfølelse og mot, og den vækker de fremmedes samfølelse.³⁵

Ved siden av å styrke nordmenns nasjonalfølelse, kom ferden også til å føre Nansen mer direkte inn i de begivenhetene som resulterte i oppløsningen av unionen med Sverige. Ekspedisjonen gjorde hans navn kjent i utlandet, og han etablerte forbindelser som siden ble nyttige for ham. Særlig fikk Nansen mange innflytelsesrike venner i Storbritannia, og flere av dem kom til å spille en viktig rolle da Nansen i 1905 – på den tiden unionen med Sverige ble oppløst – ble utnevnt til norsk ambassadør i Storbritannia.

På ferden ble vitenskapelige observasjoner bare gjort i den grad de var forenlige med en raskest mulig fremrykning. Ressursene måtte først og fremst settes inn for å sikre at alle kom velberget fram. Foruten meteorologiske observasjoner ble derfor ekspedisjonens vik-

tigste vitenskapelige resultat å bevise at isen dekket innlandet fra kyst til kyst. Her lå også et unionspolitisk poeng fordi Nordenskiöld inntil det siste hadde hevdet at innlandsisen kunne være gjennomskåret av isfrie områder. Læregutten fra Norge viste at den svenske eksperten tok feil.

Kryssingen av Grønland ble altså hovedsaklig et avansert stykke friluftsliv, og Nansens bok om ferden kan leses som et uttrykk for dette. Med velberådd hu gav han boken tittelen »På ski over Grønland« for å understreke den viktige rolle skiene hadde spilt på ferden. Boken førte da også til et kraftig oppsving for skisporten både Norge og i andre lande. Om skisportens utvikling i Tyskland sier f.eks. A. Fendrich at »Nansens dåd og verk virket som en befrielse for den nølende usikkerheten som de første forsøk på ski hadde vært foretatt med. Et uhørt oppsving tok til.«³⁶

Nansens utrustning er ofte blitt lovprist i høye toner, særlig fordi han la mye arbeid i å skape sterke, men samtidige lette produkter. Men alt var ikke like gjennomført. Best ble resultatet naturlig nok når Nansen hadde tid til å eksperimentere med utgangspunkt i en velprøvd tradisjon. Typisk i så måte er skiene og sleden, bygget etter gamle norske tradisjoner og finpusset for ferdens krav. Pemmikanen, basisprovianten, var resultatet av en god tradisjon, men Nansen testet ikke produktet. En liten smakebit fra København ville fortalt at fettet var fjernet. For soveposen var forholdene omvendt. Ingen pålitelig tradisjon var utviklet, men Nansen eksperimenterte seg fram til et vellykket

produkt, poser av reinskinn. For telt og kokeapparat var utgangspunktet som for soveposen, men særlig Nansens teltkonstruksjon bar preg av manglende utprøvning. En grundig test i norsk vinterfjell ville fortalt Nansen at et telt surret sammen av flere deler ikke holder snøfokket ute.

Nansen var skeptisk til skinnklær som han mente var dårlig leder for transpirasjon fra kroppen, og de samiske støvlene, skallene, fryktet han væten kom til å ødelegge. Den eneste erfaring Nansen her gir utvetydig uttrykk for, er at skallene viste seg svært godt egnet på det kalde innlandet. Han fikk selv et par skaller av Balto og brukte dem både på ferden over isen og vinteren gjennom i Godthåb. Fra eskimoenes påkledning overtok Nansen deres overdel med hette, ánorâq.

Eskimokulturen hadde også utviklet det produktet som på en grunnleggende måte skulle sette skillet mellom den gamle og den nye tid i utforskningen av Grønland – hundespennet. På Nansens tid hadde riktignok noen få utforskere prøvd hunder, men uten særlig suksess. Robert Brown, mannen med øst-vest-ideen, var en av dem. Brown så likevel fordelene ved hunder, og hevdet fremsynt at provianten i fremtiden burde transporteres på hundeslede.³⁷ Nansen så også at trekkdyr var løsenet, og nevnte i søknaden til Universitetet høsten 1887 at sledene muligvis ville bli trukket av hunder. Det ser likevel ut til at Nansen ble mer opptatt av å få med reinsdyr, og la mindre energi i arbeidet med å skaffe hunder. Slik ferden ble gjennomført, kom Nansen dermed til å stå

Nansens ånd svever fortsatt over innlandsisen.

med ett ben i den gamle og det andre benet i den nye tid. Mennesket som trekraft var en ufruktbar arv fra fortiden, mens viktige deler av utrustningen ellers pekte fremover.

Allerede fire år etter Nansens ferd over Grønland, i 1892, viste Peary hundenes overlegenhet da han krysset Nord-Grønland, en ferd fire ganger lengre enn hva Nansen hadde prestert.

Selv om Fridtjof Nansen ikke maktet å ta steget fullt og helt inn i den nye tid, viste Grønlandsferden likevel hans kvalitet. Ekspedisjonen ble da også porten til enda større prosjekter.

Best kjent er »Fram«-ferden mot Nordpolen i årene 1893 til 1896. Den Norske regjering hadde ikke ønsket å støtte Grønlandsplanen økonomisk,

men ferden mot polen ble villig støttet med penger av det offentlige Norge. »Fram«-ferden må vi derfor i stor grad betrakte som en nasjonal ekspedisjon.

Gjennom ishavsfangsten hadde norsk sjøfartsmiljø atskillig arktisk erfaring lenge før Nansen, men først med ham tok Norge steget inn i polarforskningen hvor landet snart kom til å spille en ledende rolle. Ferden mot Nordpolen med skipet »Fram« er allerede nevnt, og i 1898 tok Otto Sverdrup »Fram« ut på ny ferd hvor han gjennom fire år utforsket store deler av arktisk Canada. Året etter at Sverdrup kom tilbake til Norge, la Roald Amundsen ut mot den samme delen av verden, og i løpet av tre år trengte han helt gjennom Nord-vest passasjen. På den samme tiden begynte

også nordmenn den systematiske utforskningen av Svalbard. Likeledes gjorde nordmenn seg sterkt gjeldende på den andre polen. Den første overvintringsekspedisjonen reiste sørover i 1898, og norsk utforskning av Antarktis kulminerte med Amundsens ferd til polpunktet i 1911. Men det var Fridtjof Nansen som tok det første steg.

Det går en linje hos Nansen helt fra ferden med »Viking« i 1882, gjennom bergensårene og fram til Grønlandsplanen blir meislet ut og gjennomført: urokkelig tro på egne krefter, ubøyelig vilje til å realisere en beslutning. Samtidig stod Nansen på skuldrene av mange forgjengere, og oppgaven lå i tiden. Med Eigil Knuths ord

flagrede de forskjellige Traade med deres løse Ender i Luften, indtil Manden kom, der festede sin Opmærksomhed paa dem og kunde samle dem i sin Haand.³⁸

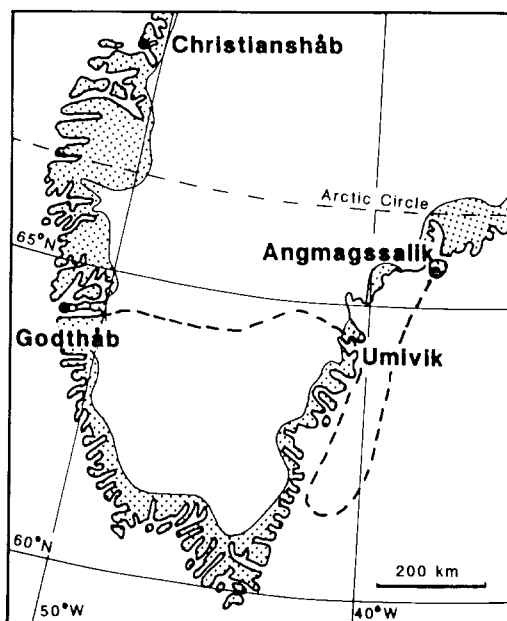
Epilog: Originalen og kopien

Mange har gjort Nansen grønlandsferden etter – på sin måte. Hva vi forsøkte høsten 1988, var å gjøre Nansen ferden etter – på hans egen måte. Da vi la ut fra Umivik 15. august, på dagen ett hundre år etter pioneren selv, hadde vi i nesten to år arbeidet med å gjenskape Nansens utstyr for å finne et svar på spørsmålet: Hvordan følte det å være de første over innlandsisen? Med skrivebordet som utgangspunkt har bindsterke verk vært skrevet for å fortelle om bedriften, men ingen hadde prøvd på sin egen kropp og sjel å gå Nansen-ruta om høsten med originalt utstyr.

Kokeboka for å lage Nansen-utstyret var hans egen beretning fra ferden, »Paa ski over Grønland«. Sledene var det ikke noe stort problem å fremskaffe for som før sagt brukes denne modellen i Norge den dag i dag. Ski, bindinger og staver måtte derimot spesiallages. Den grove bambusen til stavene hentet vi i Pakistan! Vi innledet et fruktbart samarbeid med produsenter over det ganske land, og folk tok oppgavene som en utfordring. En samekone i Troms sydde reinskinnsutstyret, to enkle og en dobbel sovepose og flere par skaller. I mai 1987 gikk den første prøveturen av stabelen i 1200 meters høyde på Finse. Modige la vi i vei fra hotellet og stavret oss en kilometer over Finsevannet med ski av hel askeved, en svært enkel lærbinding og alpestokk til stav. Den harmoniske rytmen var vel ikke akkurat kjennetegnet, men erfaringen var langt fra håpløs. Flere prøveturer i løpet av neste vinter gjorde at vi etter hvert følte oss hjemme på Nansens skiutstyr.

Blant de større problemene var å gjenskape Nansens kokeapparat og produsere ca. 60 kg pemmikan. En fremragende håndverker tok seg av kokeren, og en større næringsmiddelprodusent sa seg villig til lage pemmikan. Resten av proviantlisten var også satt opp ifølge Nansen, og var slett ikke ulikt våre dagers mat; kjeks, knekkebrød, smør, ost, syltetøy og te. En spesialitet var Nansens kjøttkjeks, finhakket kjøtt innbakt i kjeks, som ble vår favoritt og måtte rasjones strengt!

Ferden vår gikk raskt og effektivt etter programmet. En fiskeskøyte bragte oss fra Angmagssalik til Umivik hvor vi

Nansens drift i isen og rute over innlandet.

som Nansen lå et par dager for å finpusse utstyret. Med hver vår slede på 120 kg ble stigningen tung, men annet var da heller ikke å vente. Etter 27 dager åpenbartes randsonen mot vestkysten, og vi kunne konstatere at sekstantnavigeringen hadde bragt oss til nøyaktig samme punkt som Nansen – Austmannatjern. Randsonen var håpløst vanskelig, og etter et par dagers blodslit med minimal fremgang ble mesteparten av utstyret latt tilbake inne i iskosset. Kun utstyrt med mat for et par dager tok vi oss ut av isen og la i vei nedover Austmannadalen til Ameralikfjorden, samme rute som Nansen. Derfra gikk vi nordover til den lille landsbyen Kapisigdlit hvor båtskyss bragte oss videre til Godthåb.

At ferden vår forløb så smertefritt, viser først og fremst hvor funksjonelt Nansens utstyr var. Som Nansen var vi også særlig imponert over skallene som

fylt med sennegress holdt oss gode og varme på bena selv i de laveste temperaturer. Reinskinnsoveposene gav behagelige netter også når kvikksølvet på det kaldeste krøp under 40.

Nansens prinsipp for påkledning, isolerende ull med et vindtett lag ytterst, dannet skole, og fungerte som ventet utmerket også for oss.

Skulle vi krysset Grønland anno 1988 og fulgt Nansens ord anno 1888 hvor han understreket »at alt maa være af letteste slags,« ville avstanden til Nansen likevel blitt svært merkbar. Moderne utrustning har sin store fordel i lav vekt, og en grønlandskryssing er – som Nansen påpekte – først og fremmest et vektproblem.

I en pionerdåd er den mentale kraften trolig av større betydning enn den fysiske innsatsen. Å gjenskape en slik dåd fullstendig er derfor umulig. I 1888 var ingen hjelp å få dersom livstruende situasjoner inntrådte. I dag vil enhver ekspedisjon – selv i det indre av Grønland – bli rammet inn av et sikkerhetsnett. Vi kunne om nødvendig aktivisere nødpeilesenderen. Nansen og hans menn hadde ingen kjennskap til bre, og ekspedisjonserfaringen var tross alt sterkt begrenset. Som fjellsportutøvere gjennom en årrekke stilte vi med et langt sterkere utgangspunkt enn 1888-ekspedisjonen. Legg så til Nansens dramatiske landing på østkysten og roturen i den selvkonstruerte båten på vestkysten, og forskjellen mellom kopien og originalen blir stilt i relieff.

Vår reise i tid og rom hundre år tilbake gav likevel en enestående innlevelse i en historisk ferd som ble et symbol på

handlekraft og vågemot, hvor den intelligente refleksjon paret med sterk vilje og total fysisk innsats gav mennesket seier over maktene. Knud Rasmussen beskriver inntrykket fra Fridtjof Nansens Grønlandskryssing slik:

»Fridtjof Nansen er gået på ski over Grønland«, rygtedes det langs vestkysten fra boplads til boplads. ... Vi kunne ikke forstå, at denne skifærd var mulig. Men hvad vi straks begreb – det var den fanfare, der lå i den fremmede mands navn! Der var klang i det af modig handling, af dåd og af eventyr. Og vi tog den fremmede mand til os som vor egen, vor helt og vort forbillede. Ham ville vi ligne, som ham ville vi være, når vi engang blev voksne.³⁹

Noter

1. Her sitert etter Fridtjof Nansen: *Paa ski over Grønland*, Kristiania 1890, s. 6.
2. *Paa ski...*, s. 1.
3. Fridtjof Nansen: »Langs Grønlands østkyst«, *Geografisk Tidsskrift*, 7. bind, København 1883-84, s. 76 ff.
4. *Paa ski...*, s. 2.
5. Steinar Kjørheim: *Fridtjof Nansen. Brev. 1882-1895*. Universitetsforlaget 1961.
Nr. 21 er et utkast til brev av 17. juni 1884 til redaktøren av dansk Geografisk Tidsskrift A. Mourier, og i dette utkastet beskriver Nansen sin plan om å gå på ski over Grønland. Tanken om en felles dansk-norsk ekspedisjon nevnes ikke i utkastet, men i *Paa ski...*, s. 5 sier Nansen at han »i et brev til en bekjent i Danmark« i 1884 fremkastet denne tanken.
6. Karen Helle: »Fridtjof Nansen, zoologistudent og forskerrekruitt i Bergen«, *Naturen*, 1987 nr. 6, s. 209.
7. *Ibid.*, s. 211
8. Her gjengitt etter Tim Greve: *Fridtjof Nansen 1861-1904*, Oslo 1973, s. 51 m. note.
9. *Kjørheim*, op. cit., f. eks. brev nr. 30.
10. Robert E. Peary: »A Reconnaissance of the Greenland inland ice«, *Bulletin of the American Geographical Society*, XIX 1887, s. 261 ff.
11. Peary ønsket utvilsomt å bli den første til å kryse Grønland. I *Northward over the »Great Ice«*, London 1898, skriver han s. XXXVII at Nansens »forestalling of my work was a serious blow to me;«.
12. Her sitert etter Liv Nansen Høyer: *Eva og Fridtjof Nansen*. Oslo 1954, s. 80.
13. Rigsarkivet, København, privatarkiv nr. 5444, familien Gamel II 3.
14. Her sitert etter Greve, op. cit., s. 66.
15. Fridtjof Nansen: »Grønlands indlandsis«, *Naturen*, januar 1888, s. 1 ff.
16. *Nationaltidende*, København, 25. januar 1888.
17. Dr. Robert Brown: »Das Innere von Grønland«, *Petermanns Mitteilungen*, 17. bind 1871, s. 389.
18. *Paa ski...*, s. 433, note 1.
19. Møte i Royal Geographical Society i London 1892. Her sitert etter Greve, op. cit. s. 113.
20. Se f. eks. *Paa ski...*, s. 17.
21. Her sitert etter Greve, op. cit. s. 63 f.
22. *Paa ski...*, s. 30.
23. *Paa ski...*, s. 216.
24. *Kongsspegelen*, Oslo 1965, s. 65.
25. *Paa ski...*, s. 227
26. *Nansens røst. Artikler og taler av Fridtjof Nansen*, Oslo 1945, s. 158.
27. *Nationaltidende*, 22. mai 1889.
28. *Paa ski...*, s. 124. Samme episode også nevnt i Børge Fristrup: *Inlandsisen*, København 1963, s. 29 f.
29. Louis Bobé: »Mathis Jochimssen. Den første naturforsker i Grønland«, *Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift* 1915. s. 50 ff.
30. Her sitert etter Johan Anderson: *Efterretninger om Island, Grønland og Strat Davis*. København 1748, s. 149 ff.
31. Ed. Erslev: »Udtog af A. E. Nordenskiöld's Rapport om Grønlandsexpeditionen 1883«, *Geografisk Tidsskrift*, op. cit., s. 56 ff.
32. *Paa ski...*, s. 474.
33. *Paa ski...*, s. 665.
34. *Paa ski...*, s. 665.
35. Her sitert etter Greve, op. cit., s. 89.
36. Her sitert etter Jacob Vaage: *Norske ski erobrere verden*, Oslo 1952, s. 59.
37. *Brown* op. cit.
38. Eigil Knuth: *4 Mand og Solen*, København 1937, s. 121.
39. Knud Rasmussen: *Polarforskningens saga*, København 1932. s. 215.